

# En svensk vurdering af kulturministeriets rapport

Af Cecilia von Feilitzen

*Mediernes eventuelle betydning for voldelig adfærd hos børn og unge har i årtier været en varm sag. I begyndelsen af 1990'erne blussede denne diskussion op igen i Danmark, bl.a. på grund af nogle opsigtsvækkende drab og voldshandlinger begået af børn mod andre børn. Kulturministeriet nedsatte i 1994 et udvalg, der i en rapport skulle sammenfatte resultaterne af eksisterende forskning på området. MedieKultur har bedt Cecilia von Feilitzen, der gennem en årrække har arbejdet med medier/voldsproblematikken, om at anmelde og diskutere rapporten: Susanne Boe, red., Medievold – børn og unge. Kulturprofilen, Kulturministeriet, København, 1995. Udvalgets formand: Birgitte Holm Sørensen.*

1993 lade den danska regeringen fram en handlingsplan för att bekämpa våldet i samhället, med fokus på förebyggande åtgärder när det gäller barn och ungdomar. Flera departement bidrar i arbetet. Som ett steg tillsatte kulturdepartementet i februari 1994 en utredning med uppgift att redogöra för rörliga bilders eventuella skadliga verkningar på barn och unga. Detta skulle ske i form av en sammanfattande översikt av befintlig forskning som tar upp filmens, TVns och videons påverkan. Särskilt skulle verkningarna av grova våldsskildringar i fiktionsform uppmärksammas. Vidare skulle eventuell skadlig påverkan på barn och unga i olika åldersgrupper bedömas. Utredningen som bestått av åtta akademiker – huvudsakligen pedagoger, psykologer och kulturforskare – publicerade sin rapport i mars 1995.

Rapportens 78 sidor är uppdelade i: 1) en bakgrund till sammanfattningen 2) en sammanfattande översikt av forskningsresultat och 3) värdering och rekommendationer. Dessutom finns en inledande resumé och en avslutande litteraturlista.

På grund av det digra forskningsmaterial som publicerats om våldsskildringars påverkan på barn och unga sedan 1920-talet, har utredningen gjort betydande avgränsningar. Bland annat har

man valt att endast kort redogöra för de forskningsöversikter och utredningar som finns att tillgå före 1980 och i stället lägga tyngdpunkten på forskningen från 1980 och framåt. Detta beror på, menar utredningen, att tidigare undersökningsresultat gäller barn som växt upp under annorlunda villkor än barn idag, inte minst i fråga om tillgången till och användning av olika medier.

För uppgiften har utredningen sökt efter forskningslitteratur i databaser och koncentrerat sig på de medievåldsundersökningar som genomförts i norra Europa, inklusive Norden, och USA. Det mesta av denna litteratur som man funnit ha relevans för direktiven, är medtagen i litteraturlistan.

Del 1 fortsätter med ett avsnitt på fyra sidor om hur forskningen förhållit sig till begreppet påverkan, som här gäller påverkan allmänt, inte specifikt påverkan av medievåld. Effektforskning, användningsforskning, kritisk medieforskning, receptionsforskning och medieetnografi omnämns. Ur en forskares synvinkel är avsnittet förenklat och ofullständigt och jag gissar därför – något som inte explicit anges – att skriften snarare vänder sig till politiker, beslutsfattare och en intresserad allmänhet än till forskare. Troligtvis har detta allmänna påverkansavsnitt ett pedagogiskt syfte –

att genom exempel på några vanliga forskningsinriktningar vidga referensramen hos läsaren som kanske tänker i termer av enkla orsak-verkan-modeller. Tyvärr anknyter avsnittet dock knappast alls till den senare sammanfattningen av forskningsresultaten utan blir hängande i luften och skapar inte någon vidare förståelse för fortsättningen. Dessutom: med tanke på att mycket av medie-våldsforskningen – även efter 1980 – utgår från effektforskningsperspektivet och i långt mer avancerade varianter än vad som redogörs för i den här skriften, blir särskilt effektforskningen väl styvmoderligt behandlad. Det framstår som om utredarnas hjärtan klappar mest för receptionsforskningen och medieetnografin.

På två sidor avhandlas sedan – också ofullständigt – de forskningsmetoder som huvudsakligen använts när man studerat våldsskildringars påverkan på barn och unga. Här nämns frågeformulär, intervjuer, fältundersökningar, laboratorieundersökningar, fältexperiment och innehållsanalyser. I detta avsnitt saknar jag bl a observationsmetoder som varit vanliga i studier med små barn. Här borde också tagits upp något om metodskillnader i studier av medie-våldets påverkan på kort respektive lång sikt. Till exempel kunde ha nämnts panelundersökningar över tid som ju använts inom medie-våldsforskningen sedan 1960-talet.

Därefter ägnas ett par sidor åt aggressionsteorier, eftersom aggressivt beteende varit centralt i många antaganden om medie-våldets verkningar. Aggressionsteorierna kopplas i sin tur kort till utvecklingspsykologi, socialisationsteori och kultur- och samhällsteori. Denna ansats är befogad, även om framför allt snutten om socialisationsteori (en halv sida) inte säger särskilt mycket. Utredarnas kompetens verkar ju också ligga mer åt det psykologiska och kulturella hållet än åt det sociologiska. Utredarna konkluderar att sammanhången mellan våld i rörliga bilder och aggression är så komplexa att det verkar nödvändigt att dra in samtliga dessa teorier i studiet av barn, ungdomar och medie-våld, en viktig slutsats som jag håller med om och som kan vara särskilt behövlig när man vänder sig läsare utanför forskarkretsen.

De tre avslutande sidorna i del 1) behandlar de empiriska forskningsresultaten före 1980 om medie-våldets påverkan på aggression, dvs utredarna redogör endast för slutsatser de läst i tidigare översikter, datasammanställningar och utredningar. Utredarnas slutsats av dessa slutsatser är, att det inte finns något entydigt svar på frågan om effek-

ten av våld i rörliga bilder men att aggressions- och våldsskildrande effekter inte kan uteslutas, att problematiken är komplex samt att särskilt utsatta barn och ungdomar, som ofta saknar stabila vuxenkontakter och mer stabila känslomässiga och attitydmässiga positioner, också tycks vara en mer utsatt grupp när det gäller eventuell påverkan av våldsskildringar än andra barn och unga.

För min del finner jag detta vara ganska luddigt uttryckt. Oklarheterna ökar då man läser texten före. Utredarna försöker nämligen inte tydligt besvara frågan om påverkan på aggression utan talar ibland om samband i allmänhet och ibland om orsakssamband, ibland om aggression, ibland om imitation och ibland om kriminalitet, ibland om resultat och ibland om metodkritik. Inte heller skiljer de på kortsiktig och långsiktig påverkan. Enligt vad jag uppfattar tycks åtminstone nio av de tio verk utredningen refererar till i själva verket ha funnit att våld i rörliga bilder i någon mån bidrar till aggression – även om slutsatserna visst är mycket olika om hur starkt detta bidrag är och om det bara sker för en mindre grupp utsatta barn och ungdomar eller för flera.

I del 2) sammanfattas på drygt tjugo sidor de empiriska forskningsresultaten från 1980 och framåt, dvs i huvudsak beskrivs kortfattat en lång rad enskilda undersökningar. Liksom många andra översikter på området tar utredarna nu upp olika typer av våldspåverkan – här nämns aggression (även på lång sikt), imitation, avskräckande påverkan, förändringar av världsbilden, ångest, fruktan och rädsla, desensibilisering och tv-våldet som en avspeglning av makthierarkin i samhället. Vidare nämns skillnader i reaktioner på olika typer av våld hos olika barn. Inverkan av ålder, kön, social bakgrund berörs också. På slutet finns ett litet avsnitt om dataspel och virtual reality, om vilket ännu finns otillfredsställande lite att säga. Inte heller finner utredarna det möjligt att säga något särskilt om verkningarna av grova våldsskildringar i fiktionsform. Här och där refereras till forskare som diskuterat definitioner och metoder. Själva finner utredarna en stor oenighet bland forskarna, särskilt i fråga om aggressionspåverkan.

Utredarna konkluderar bl a att våld i rörliga bilder enligt några undersökningar tycks ha en aggressiv verkan på barn och unga – mer hos pojkar än hos flickor; att några barn och unga reagerar med fruktan och ångestsymptom av medie-våld; att mindre barn kan bli skrämde; att vissa barn kan vänja sig vid våldsskildringarna så att de inte

reagerar eller bara reagerar lite på dem; och att olika barn och unga reagerar olika på olika våldsskildringar.

Enligt min uppfattning är den här sammanfattningen alltför beskrivande, vilket gör den ganska fragmentarisk och rörig. Den skulle – även för en icke-initierad läsare – ha vunnit på att systematiseras mer eller helst sättas in i någon form av analytiskt perspektiv. Det tycks mig som om utredarna själva närmast är förvånade över att inte hitta några »entydiga svar« – som om de bläddrat igenom ett stort antal undersökningar för första gången och att materialet inte riktigt sjunkit in och mognat hos dem. Det finns vidare en del oklarheter – bl a talar utredarna även här omväxlande om samband och orsakssamband utan att klargöra skillnaden för läsaren. Man önskar att det också hade ingått en »traditionell effektforskare« i utredningen med större vana vid de teorier, metoder och resultat som utredningen sammanfattar. Samtidigt är det synd att ytterst få resultat tas upp som härrör ur användningsforskning, kritisk medie-forskning, receptionsforskning och medieetnografi.

I del 3) berörs bl a skillnader i påverkan på barn i olika åldrar, på barn i olika socialgrupper och på »utsatta« barn och unga. Utredningen finner att det är denna sistnämnda grupp som är särskilt utsatt för medieinspirerat, negativt inflytande på åsikter, attityder och beteenden. Därefter ges en avslutande konklusion:

Som helhet tycks de undersökningar, som ligger till grund för denna sammanfattning, inte ge belägg för att våldsskildringar i levande bilder i sig själva kan skapa våldsamt beteende hos normalt fungerande barn och ungdomar. När barn och unga begår våldshandlingar, bör det ses som ett resultat av samspelet mellan många olika sociala förhållanden, där upplevelser av våldshandlingar i levande bilder kan vara en medverkande faktor.

Till sist rekommenderar utredningen åtgärder med hänsyn till

\* föräldrarna: att öka upplysningen om vilka inflytanden rörliga bilder kan ha på barn och unga, så att föräldrarna uppmärksammar vad barn ser, talar med barnen om vad de sett m m.

\* skola, förskola och fritidsverksamhet: att stärka medieundervisningen i skolan, så att eleverna från starten får möjlighet att arbeta både produktivt och analytiskt med rörliga bilder m m; att i det här avseendet låta skolan samarbeta med fritidsinstitutioner; att på dagis tala med barnen om det de ser på TV; att stärka medieundervisningen i lärar- och förskollärarytbildningen.

\* social- och hälsopolitik: att utveckla förebyggande och uppsökande initiativ som på olika sätt kan förbättra situationen för problemfamiljer m m.

\* medieinstitutioner och mediepolitik: att medier och mediepolitiker ska förhålla sig seriöst till mängden och karaktären av våldet som visas på TV, speciellt under tider då barn tittar. Några råd: att tydligt annonsera om innehållet i programmen, att inte placera trailers med våld i anslutning till barnprogram eller när små barn tittar, att trappa ner våldsinslagen i tidiga nyhetssändningar.

\* dataspel och virtual reality: att genomföra en vägledande märkning av dataspel med skrämmande och våldsamt innehåll, motsvarande den som görs av videofilm m m; att redan nu tillsätta utredningar om de nya dataspelens påverkan på barn och ungdomar, särskilt dem med tredimensionella skärmbilder (virtual reality).

Min åsikt är att utredarna haft en relativt ambitiös uppläggning men att rapporten, som nämnts, kunde ha varit mer genomarbetad och tydlig. Den är lite svävande och svårgripbar. Huvudkonklusionen är försiktig, okontroversiell och ligger i linje med flera tidigare forskares. Mot rekommendationerna på slutet har jag svårt att tro att någon vill invända. De är allmänna och förnuftiga och det är bara att hoppas att regeringen tar dem på allvar.

Cecilia von Feilitzen, fil.dr., er ansat ved Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms Universitet.

# Anmeldelser:

Tanke, sprog og maskine: En teoretisk analyse af  
computerens symbolske egenskaber.  
(Akademisk Forlag, 1994)

Tegn og Data.  
(Aalborg Universitetsforlag, 1993)

Computer-Kultur. Computer-Medier. Computer-Semiotik.  
(Nordisk Sommeruniversitet, 1990)

Teknologi-semiotik. To essays om teknologi, tegn og betydning.  
(Nordisk Sommeruniversitet, 1994)

Filmpolitik midt i en medierevolution  
(Klim, 1994)

Market-driven Journalism. Let the Citizens Beware?  
(Sage, 1994)

DR i TV-konkurrencens tidsalder.  
(Samfundslitteratur, 1994)

Verda på skjermen. Om nyheiter og fjernsyn.  
(Det Norske Samlaget, 1993)